

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

# І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ, І НЕНАРОЖДЕНИМ...

Твори зі шкільної програми

*Упорядники, автори коментаря і приміток  
Оксана Кобелецька, Тетяна Бледних*

Київ  
BOOKSHEF  
2022

# ЗМІСТ

## 5 КЛАС

«За сонцем хмаронька пливе...» .....	6
«Садок вишневий коло хати...» .....	7

## 6 КЛАС

«Думка» («Тече вода в синє море») .....	8
Іван Підкова .....	9

## 7 КЛАС

«Мені тринадцятий минало...» .....	12
Тополя .....	14
«Як умру, то поховайте...» [Заповіт] .....	21

## 8 КЛАС

«Думи мої, думи мої...» (1847) .....	22
«Ой три шляхи широкії...» .....	23
«Мені однаково, чи буду...» .....	24

## 9 КЛАС

До Основ'яненка .....	25
Сон («У всякого своя доля...») .....	28
Доля .....	45
«Росли укупочці, зросли... ..» .....	46
Кавказ .....	47
І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє .....	53
Причинна .....	61
«Думи мої...» (1840) .....	68
Катерина .....	72
Наймичка .....	94
«У нашім раї на землі...» .....	111
Ісая. Глава 35 .....	114
«Злоначинающих спини...» .....	116
«На панщині пшеницю жала...» .....	117
Марія .....	118
Тарасова ніч .....	140
Гайдамаки .....	145
Коментар упорядників .....	223
Примітки .....	224

\*\*\*

За сонцем хмаронька пливе,  
Червоні поли розстилає  
І сонце спатоньки зове  
У синє море: покриває  
Рожевою пеленою,  
Мов мати дитину.  
Очам любо. Годиночку,  
Малую годину  
Ніби серце одпочине,  
З Богом заговорить...  
А туман, неначе ворог,  
Закриває море  
І хмароньку рожевую,  
І тьму за собою  
Розстилає туман сивий,  
І тьмою німою  
Оповіє тобі душу,  
Й не знаєш, де дітись,  
І ждеш його, того світу,  
Мов матері діти.

1848, Косарал

\*\*\*

<sup>1</sup>\*Садок вишневий коло хати,  
Хрущі<sup>2</sup> над вишнями гудуть,  
Плугатарі з плугами<sup>3</sup> йдуть,  
Співають, ідучи, дівчата,  
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,  
Вечірня зіронька встає.  
Дочка вечерять подає,  
А мати хоче научати,  
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати  
Маленьких діточок своїх,  
Сама заснула коло їх.  
Затихло все, тільки дівчата  
Та соловейко не затих.

1847, С.-ПЕТЕРБУРГ

---

\* Цифрами позначено коментарі упорядників — див.  
**Примітки** в кінці книжки. — Тут і далі — прим. упоряд.

## ДУМКА

Тече вода в синє море,  
Та не витікає;  
Шука козак свою долю,  
А долі немає.  
Пішов козак світ за очі;  
Грає синє море,  
Грає серце козацькеє,  
А думка говорить:  
«Куди ти йдеш, не спитавшись?  
На кого покинув  
Батька, неньку старенькую,  
Молоду дівчину?  
На чужині не ті люде, —  
Тяжко з ними жити!  
Ні з ким буде поплакати,  
Ні поговорити».

Сидить козак на тім боці, —  
Грає синє море.  
Думав, доля зустріється —  
Спіткалося горе.  
А журавлі летять собі  
Додому ключами.  
Плаче козак — шляхи биті  
Заросли тернами<sup>1</sup>.

1838, С.-ПЕТЕРБУРГ

# ІВАН ПІДКОВА<sup>1</sup>

## I

Було колись — в Україні  
Ревіли гармати;  
Було колись — запорожці  
Вміли панувати.  
Панували, добували  
І славу, і волю;  
Минулося — осталися  
Могили на полі<sup>2</sup>.  
Високії ті могили,  
Де лягло спочити  
Козацькеє біле тіло,  
В китайку<sup>3</sup> повите.  
Високії ті могили  
Чорніють, як гори,  
Та про волю нишком в полі  
З вітрами говорять.  
Свідок слави дідівщини  
З вітром розмовляє,  
А внук косу несе в росу,  
За ними співає.

Було колись — в Україні  
Лихо танцювало,  
Журба в шинку<sup>4</sup> мед-горілку  
Поставцем<sup>5</sup> кружала<sup>6</sup>.  
Було колись добре жити  
На тій Україні...  
А згадаймо! Може, серце  
Хоч трохи спочине.